

האם היה צלפחד צדיק או רשע?

הקדמה

בפרשתנו מסופר על בנות צלפחד שבאו לבקש נחלה. בתוך דבריהן הן אומרות: "אבינו מת במדבר, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ד' בעדת קרח, כי בחטאו מת, ובנים לו היו לו" (כז, ג).

יש לשאול: מדוע בנות צלפחד האריכו כל כך בלשונן, ולא אמרו בקיצור: "אבינו מת במדבר, ובנים לא היו לו"!

כתב על כך רש"י: "והוא לא היה וגו' - לפי שהיו באות לומר: 'בחטאו מת', נזקקו לומר: לא בחטא מתלוננים, ולא בעדת קרח שהצו על הקדוש ברוך הוא, אלא בחטאו לבדו מת, ולא החטיא את אחרים עמו.

רבי עקיבא אומר: מקושש עצים היה. ורבי שמעון אומר: מן המעפילים היה". אם כן לפי רש"י בנות צלפחד האריכו בלשונן כיון שרצו להקטין את חטא אביהן, שהוא לא החטיא את האחרים.

נשאלת השאלה: האם צלפחד היה צדיק או רשע?

בפשטות נראה שהוא לא היה צדיק, שכן בנותיו אמרו: "כי בחטאו מת", ולפי ר' עקיבא הוא היה מקושש עצים, שחילל שבת ונהרג בסקילה! גם לפי ר' שמעון שאמר שהיה מן המעפילים, לכאורה הוא לא היה צדיק. אבל בגמרא ובמדרש נאמר שהוא היה צדיק!

א. הגמרא במסכת שבת

אותה מחלוקת שהביא רש"י, מופיעה גם בגמרא, אלא שבמקום רבי שמעון הנזכר ברש"י, נזכר רבי יהודה בן בתירא.

כך נאמר במסכת שבת (צו ע"ב - צו ע"א): "תנו רבנן: מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר: 'ויהיו בני ישראל במדבר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת' (במדבר טו, לב), ולהלן הוא אומר: 'אבינו מת במדבר' (במדבר כז, ג), מה להלן צלפחד, אף כאן צלפחד, דברי ר' עקיבא.

אמר לו ר' יהודה בן בתירא: עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין! אם כדברייך - התורה כיסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו - אתה מוציא לעז על אותו צדיק!

ואלא הא גמר גזירה שוה! גזירה שוה לא גמר.

[רש"י: ואלא הא גמיר גזירה שוה - ואם כן לא כסתו התורה, דהוה ליה כמפורש! ומשני: רבי יהודה בן בתירא לא גמרה, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו.]

אלא מהיכא הוה? [רש"י: ואלא - לרבי יהודה. מהיכן הוה - באיזה חטא מת, דכתיב: 'כי בחטאו מתי' (במדבר כז, ג)].
 מ'ויעפילו' הוה. [רש"י: מ'ויעפילו - 'ויעפילו לעלות אל ראש ההר' (שם יד, מד), שלא הרשיע כל כך כחילול שבת.]

בגמרא זו אומר רבי יהודה בן בתירא במפורש שצלפחד היה צדיק!
 אבל יש לעיין: האם רבי עקיבא מסכים שצלפחד היה צדיק? אולי רק רבי יהודה בן בתירא, שאמר שחטאו של צלפחד היה קל יחסית, אמר עליו שהוא היה צדיק, אבל רבי עקיבא, שאמר שחטאו היה חמור, חילול שבת, אינו מסכים שהוא היה צדיק.
 לפני שנענה על שאלה זו נעיין בשיטת רבי יהודה בן בתירא.

ב. מנין למד רבי יהודה בן בתירא שצלפחד היה מהמעפילים?

יש לשאול: רבי עקיבא הביא מקור לדבריו שצלפחד היה המקושש מגזרה שוה: "במדבר" "במדבר". מה מקורו של רבי יהודה בן בתירא שאמר שצלפחד היה מן המעפילים?
 כתב "בעל הטורים" (במדבר יד, מד): "ויעפילו - בגימטריא צלפחד (212). דאיכא מאן דאמר (שבת צז ע"א) מן המעפילים היה."
 אם כן לפי "בעל הטורים" אפשר שרבי יהודה בן בתירא למד את דבריו מהגימטריא.
 הסבר נוסף נראה לענות על פי מה שכתב רש"י בפרשתנו (כז, א): "למשפחת מנשה בן יוסף - למה נאמר? והלא כבר נאמר: 'בן מנשה'!
 אלא לומר לך: יוסף חיבב את הארץ, שנאמר: 'והעליתם את עצמותי מזה' (בראשית נ, כה), ובנותיו חיבבו את הארץ, שנאמר: 'תנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד)".

על פי זה יש לומר שמתוך שבנות צלפחד חיבבו את הארץ, ויוסף חיבב את הארץ, אמר רבי יהודה בן בתירא שגם חטאו של צלפחד היה חטא שקשור לחיבוב הארץ, ואיזהו? זה חטא המעפילים, שרצו לעלות לארץ למרות ציוויו של משה!

ג. מנין למד רבי יהודה בן בתירא שצלפחד היה צדיק?

כאמור, רבי יהודה בן בתירא אמר במפורש שצלפחד היה צדיק. יש לשאול: מנין למד רבי יהודה בן בתירא שצלפחד היה צדיק?
 נראה לענות על כך על פי מה שכתב רש"י (במדבר כז, א): "למשפחת מנשה בן יוסף - למה נאמר? והלא כבר נאמר: 'בן מנשה'! אלא לומר לך: יוסף חיבב את

הארץ, שנאמר: 'והעליתם את עצמותי מזה' (בראשית נ, כה), ובנותיו חיבבו את הארץ, שנאמר: 'תנה לנו אחוזה' (במדבר כז, ד). וללמדך שהיו כולם צדיקים, שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח, הרי זה צדיק בן צדיק".

מפורש כאן ברש"י שצלפחד היה צדיק! ומקורו בספרי כאן (קלג) ובגמרא במסכת מגילה (טו ע"א).

ד. האם רבי עקיבא יסכים שצלפחד היה צדיק?

לפי הכלל שכתב רש"י נראה שגם רבי עקיבא יסכים שצלפחד היה צדיק! אבל הדבר קשה מאד: וכי המחלל שבת בפרהסיא בעדים ובהתראה ונהרג על כך נחשב צדיק!?

נראה לענות על כך על פי מה שכתבו התוספות במסכת בבא בתרא (ק"ט ע"ב ד"ה אפילו קטנה): "...צלפחד היינו מקושש' (שבת דף צו ע"ב), ומעשה המקושש היה בתחילת ארבעים, מיד אחר מעשה מרגלים, דאמר במדרש **דלשם שמים נתכוון**, שהיו אומרים ישראל: 'כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחוייבין במצוות', עמד וחילל שבת - כדי שיהרג ויראו אחרים".

לפי זה, צלפחד, שהיה המקושש, שחילל שבת בעדים ובהתראה, לא חילל שבת להכעיס, ואפילו לא לתיאבון, אלא עשה את מעשיו לשם שמים: כדי ללמד את ישראל שעליהם לקיים את כל המצוות!

עוד הוסיף המהרש"א בחידושי אגדות שם (ע"א): "כיון שלא היה צריך למלאכה זו... הויא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, שהוא פטור לדעת רבי שמעון (שבת עג ע"ב). ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם, שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו, ואינן אלא דברים שבלב, ודנין היו אותו למיתה על פי העדות".

כלומר: צלפחד לא עבר עבירה שחייבים עליה מיתה לדעת רבי שמעון, כך שעבירתו לא היתה חמורה כל כך, אבל אף על פי כן סקלוהו, כיון שלא ידעו את אשר בלבו.

סיכום

א. בנות צלפחד אמרו: "אבינו מת במדבר, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ד' בעדת קרח, כי בחטאו מת".

ב. כתב על כך רש"י: "רבי עקיבא אומר: מקושש עצים היה. ורבי שמעון אומר: מן המעפילים היה". בפשוט נראה שהוא היה רשע, אבל בגמרא ובמדרש נאמר שהוא היה צדיק!

ג. רבי עקיבא למד שצלפחד היה המקושש מגזרה שוה: "במדבר" "במדבר".
ד. על פי "בעל הטורים" רבי שמעון ורבי יהודה בן בתירא שאמרו שצלפחד היה מן המעפילים למדו זאת מהגימטריא: "ויעפילו - בגימטריא צלפחד" (212).
לפי הפשט ניתן לומר שמתוך שבנות צלפחד חיבבו את הארץ, גם חטאו של צלפחד היה חטא שקשור לחיבוב הארץ, וזה חטא המעפילים, שרצו לעלות לארץ למרות ציוויו של משה!
ה. רבי שמעון ורבי יהודה בן בתירא למדו שצלפחד היה צדיק שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבת, הרי זה צדיק בן צדיק, וכיון שיוסף היה צדיק כך גם צלפחד.
ו. גם רבי עקיבא יסכים מכח הכלל הזה שצלפחד היה צדיק, ואף על פי שהוא חילל שבת הוא עשה זאת לשם שמים כדי ללמד את ישראל שאף על פי שנגזרה עליהם הגזרה למות במדבר הם חייבים במצוות.

נמצאנו למדים שצלפחד היה צדיק גם לדעת רבי עקיבא, וכשם שדנו אותו לזכות, כך המקום ידן אותנו לזכות.